

Vincas URBUTIS

Vilniaus universitetas

DU *britvõnai*

LKŽ I² 1061 antraštinio žodžio *britvõnas* nurodytos 3 reikšmės: 1 = britonas 1 [„didelis šuo“]; 2 = britonas 2 = brišius 2 [niek. „stambus pusbernis ir šiaip netikęs didesnis žmogus, tinginys“]; 3 „indas kepimui“. Dviem pirmosiomis reikšmėmis *britvõnas* turėtų būti tas pats slavizmas kaip ir semantiškai tapatus *britõnas* (*brì-tonas*), šalia kurio LKŽ prirašyta „l. brytan, brus. британ“. Le. *brytan* „stambus, stiprus šuo“ (nuo 1597, žr. SP XVI w II 462) lyg rodytų, kad pradžioje turėtas galvoje britų (iš Britanijos plitusias veislės) šuo (dar plg. XVI a. le. *pies brytañski* ir žr. Brückner 43, Bańkowski I 83). Sirvydas dar išsivertė be skolinio (plg. *Brytan. Moloffus. Szuo didis* SD³ 23), tačiau jį jau turi dalis M. Lietuvos senųjų žodynų, juo perteikusių tai v. *Kettenhund* (*Ketten-Hund. Brittõnas, ô. M. C I 1054*; plg. ir Q 295), tai v. *Bärenhund* (*Bärenhund, Brittõnas, óno. m. Medelenkas Szû R 52*; retas sinonimas *medelenkas* – irgi slavizmas, iš le. *medelan* „t. p.“ deminutyvo *medelanek*). Apy-seniai leksikografiniai šaltiniai, sąsaja su dvarais (britonais dvaro ponybė ne tik medžiodavo, bet kartais ir nenuolankesnius kaimiečius drausmindavo, kaip tai matyti iš 1793 dokumento, žr. Liet. valst. ginčai II 433; dar plg. *Užpuolė mane toks pasiutęs dvaro britvõnas* Pp LKŽ I 868) ir tai, kad br. *брытан* (< le. *brytan*, žr. ЭСБМ I 312) iš senųjų šaltinių dar nežinomas (istorinis žodynas teturi *брытаннъ* „britas“ ГСБМ II 228 bei var. *вританъ* IV 258), leidžia manyti, kad *britõnas* atsiradęs tiesiai iš le. *brytan* (be baltarusių tarpininkavimo). Dabar plačiau pažįstamas (ypač žemaičių) variantas *britvõnas* -v- turėtų būti vėliau gavęs lietuvių kalboje, plg. gretybes (kaip tik labiau pasitaikančias Žemaičiuose) *brastà* // *brastvà*, *gráiztos* // *gráiztvos*, *lýsė* // *lýsvė*.

Reikšme „indas kepimui“ šen bei ten šnektose pasitaikantis *britvõnas* yra jau visai kitas žodis, ką tik minėtojo (1 ir 2 rkš.) ne tik sinchroninis, bet ir etimologinis homonimas. Kilęs jis arba tiesiai iš lenkų germanizmo *brytwan* (*brytfan*, iš kitų variantų įprasčiausias *brytfanna*), arba iš tarpinio br. *брытва́н* Сцяшкови́ч МСГВ 60, СБГ I 230 (s. br. *брытва́нъ* 1592, *брытва́нна* 1598 ГСБМ II 218) „t. p.“.

Atsakantys latvių šnektų slavizmai, pasirodo, irgi yra sutapę, tik jau kitaip, tarsi atvirksčiai: be *britāns* (*britans*) „didelis šuo (ar kitas gyvulys); storulis“ (ME I 333), pasitaiko ir *britāns* „skardinis indas kepti kam krosnyje“ (Reķēna KIV I 191).